

Írta: Frank Tibor

KÖTEKEDŐK ÉS ÁLDOZATOK

Az ember társas lény, magatartásának kialakulása és formálása emberi közösségben valósul meg. Ezek a társas kapcsolatok sajátosan alakulnak a börtönben, mint totális intézményben.

Bentlakói hosszabb- rövidebb időre „én-idegen” körülmények között vannak:

- társadalomtól elzárt, szabadságmegvonás miatt,
- az életrend szigorúan szabályozott,
- az egyén minden alapvető szükségletének kielégítését egy csoport tartja a kezében és szabályozza,
- a szabályok mindenkire egyformán érvényesek.

Könnyen belátható, hogy mindezek végsősorban az uniformizálódás folyamatát erősítik amely, az ingerszegény környezet, a személyes autonómia és biztonság megvonása mellett, valamint a heteroszexuális kapcsolatok hiányában a bentlakó önrendelkezési jogának elvesztését eredményezi. Következésképp a különféle javaktól és szolgáltatásoktól való megfosztottság kíséretében kialakul az „elítelt szubkultúra”, a maga formális és informális rendszerével, alá- és fölrendeltségi viszonyaival, aminek fenntartásához elengedhetetlen az agresszív készlettség érvényesülése. Ilyen értelemben a börtön egy agresszíven telített hely, amely azonban próbálja akadályozni a bentlakók agresszív készlettségeinek kiélését. A keletkezett feszültség nem csak az elítélteket érinti, hanem erősen hat a személyzetre is, akik visszacsatolva a kapott impulzusokat egy magasabb agresszív készlettséget indukálnak a bentlakók körében. Mindezek következményeként végbemegy egy lassú mortalizációs folyamat, az elítelt elveszti egyediségét, vázára esik szét személyisége, „morális pusztuláson” megy keresztül (Goffman).

Ennek felvázolását azért tartom fontosnak, hogy látni lehessen, milyenné válik a személyiség a börtönben, és kikből lesznek a kötekedők és az áldozatok.

A börtönbe szocializációs hiányokkal kerülnek be a fogvatartottak. A szocializáció fokai nagy mértékben eltérnek egymástól. Vannak olyan elítéltek, akik olyan szubkultúrából kerülnek be, ahol az agresszió mint preferált viselkedési forma jelenik meg (agresszív viselkedésével éri el céljait). Ha egy általános személyiségképet akarunk adni a kriminális személyiségről, akkor röviden a következőket vázolhatjuk: 1.a börtönnek is van egy szubkultúrája, amelyben az erőszak egy „értékmérő magatartás”, 2. az agresszív viselkedéssel a hierarchiában magasabbra lehet jutni, több mindent lehet elérni. A hierarchiában elfoglalt hely függ a bűncselekménytől, személyiségtől, értelmi képességtől, agresszív készlettségtől, kommunikációs képességtől és nem utolsósorban a fizikális megjelenéstől, tájékozottságtól, a korábbi adaptálódástól (visszaeső-e) vagy a támogató külső kapcsolatoktól.

A KÖTEKEDŐK ÉS ÁLDOZATOK BÖRTÖNÖN BELÜLI VIZSGÁLATA

A fiatakorúak intézetében 34 főre terjedt ki a vizsgálat (17 fő kötekedőre és ezek áldozataira).

Alanyainkat a következő módon választottuk ki:

Kötekedők: akiket társaik annak nyilvánítottak; agresszív fegyelmi vétségeket követtek el.

Áldozatok: akik az agresszív magatartást elszenvedték, akiket bántalmaztak, zaklattak, sértegettek.

Mindannyian börtönfokozatúak, kriminális személyiségek.

Vizsgálatunk módszereként az agressziókutatásban ismert Buss-Durkee kérdőívet alkalmaztuk. Ennek alapján az agressziót 8 skála mentén vizsgálva elemeztük, az alábbi táblázat adatai szerint:

Skála	Kötekedők	Áldozatok
I. Tettegesség	7,4	3,4
II. Közvetlen agresszió	5,9	3,9
III. Ingerlékenység	6,6	3,8
IV. Negativizmus	4,1	1,7
V Sértődöttség	3,8	2,8
VI. Gyanakvás	5,5	3,6
VII. Verbalitás	6,7	5,9
VIII. Bűnösség	3,8	4,3

A teszt mutatói szerint a kötekedők szignifikánsan agresszívabbak, az agresszív telítettséget egyértelműen bizonyítják. A kötekedők negativisztikus beállítottságúak, könnyen megsértődnek, sérelmeiket agresszió útján próbálják érvényesíteni. Gyanakvóbbak, de nem érzik magukat annyira bűnösnek, mint áldozataik. Empátiás készségük fejletlenebb.

A szubjektív közérzet és a szorongás méréséhez a Zung-tesztet alkalmazva megállapítható, hogy a kötekedők magas agresszivitást és alacsony szorongásszintet (22,5%) jeleznek, miközben az áldozatok alacsony agresszivitást és magas szorongásszintet (50,1%) mutatnak.

A kötekedők alulkontrolláltak, szorongásszintjük nem képes gátló hatást kifejteni az agresszióra ösztönző situációkban, de szubjektív közérzetük jobb a börtönben mint társaik esetében.

Az áldozatoknál pszichoszomatikus betegségek jelentkeztek a börtönsituáció hatására:

Tünetek	Kötekedők	Áldozatok
Fejfájás	25%	60%
Székrekedés	16%	35%
Étvágytalanság	20%	56%

Kérdésünkre válaszolva a kötekedők 40%-a, míg az áldozatok 90%-a a munkában látja élete célját. Érdekes képet mutat a két csoport fegyelmi helyzetének alakulása:

Fegyelemsértések	Kötekedők	Áldozatok
Elítélt társ bántalmazása	6	0
Verekedés	5	1
Fajtalanság	3	0
Utasítás megtagadása	2	0
Rongálás	1	7
Szándékos egészségrontás	2	4
Zárkarend megsértése	1	6
Összesen:	20	18

Összegezve vizsgálatunk eredményeit láthatjuk, hogy a bevezetőben tárgyalt agresszív tendenciát a kötekedők kifejezésre juttatják. Bizonyított tény továbbá, hogy a kötekedők és áldozatok személyiségvonásaik alapján egymástól elkülöníthetők. A vázolt vizsgálat alkalmas a kötekedők kiszűrésére. A feltárt személyiségjegyek megismerése igen fontos, mivel ezek ismeretében kerülhet sor a személyiségkorrekcióra. Az áldozatokra több figyelmet kell fordítani. Ez azt jelentené, hogy a kötekedőket el kell különíteni az áldozatoktól. Ugyanakkor a szakirodalmi és gyakorlati adatok is azt bizonyítják, hogy az áldozatok közössége kitermeli az agressziót illetve a kötekedőket.

A vizsgálat az előfelvetéseket bizonyította. A nevelés, kezelés gyakorlati tapasztalatai és a levont következtetések segítik a fogvatartottak személyiségkorrekcióját. Fontos adalék, hogy az agresszorok is képesek altruista viselkedést tanúsítani. Ez személyiségük pozitív magva, amire építve a nevelés, kezelés jó prognózissal lehet.